

Silvo Grmovšek

Diplomiral je iz filozofije in sociologije kulture na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Delal je kot novinar; objavljaj časopisne članke in prispevke za revije in zbornike. Zadnjih petnajst let dela kot bibliotekar v Knjižnici Velenje. Na strokovnem področju je med drugim oblikoval domoznansko zbirko in digitalno domoznansko zbirko, študijsko zbirko referenčnih del s področja humanistike in družboslovja ter zbirko starejših tiskov. Ob zbiranju, evidentiranju in obdelavi knjižničnega gradiva piše tudi poljudne in strokovne prispevke in knjižne ocene predvsem s področja domoznanstva, ki so bili objavljeni v različnih zbornikih in revijah (Šaleški razgledi, Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino, zborniki Dvignjeni zastor, Perspektiva sove, Knjižnice na Šaleškem, zGodbe Velenja). Je tudi urednik revije Šaleški razgledi in član uredništva spletne izdaje Šaleškega biografskega leksikona.

KAJUH BO VEDNO OSTAL PESNIK UPORA

**Praznovanje stoletnice pesnikovega
rojstva je obeleženo s sedmimi knji-
gami o njegovem življenju in delu**

Intervju z Vladom Vrbičem

Preteklo in letošnje leto je med lokalnimi kulturnimi dogodki zaznamovalo praznovanje stoletnice rojstva pesnika Karla Destovnika Kajuha. Čeprav je bil jubilej tukajšnji osrednji kulturni dogodek leta, ki je obsegal vrsto prireditev, od razstav, predstavitev monografij o pesniku ipd., se bo po nečem drugem vtisnilo v kolektivni spomin Šalečanov. Trajni

presežek Kajuhovega jubileja bo namreč sedem knjig, posvečenih življenju in delu tega pesnika.

Za vsem tem stoji dolgoletni direktor Knjižnice Velenje Vlado Vrbič, ki je desetletja sodeloval pri ključnih kulturnih projektih, ki so prispevali k temu, da imamo v Velenju visok kulturni standard in pisano ponudbo.

Kaj je bila tista spodbuda, ki vas je napeljala h Kajuhu, in kaj je tisto v njegovem življenju in pesništvu, kar je povzročilo, da je postal vaš življenjski projekt?

Ne strinjam se, da je Kajuh moj življenjski projekt. Ukvarjal sem se z veliko rečmi in Kajuh je pač ena od njih. Bolj so me k njemu pripeljale okoliščine kot pa moj izrecni namen. Tako smo leta 1994, ko je bila petdeseta obletnica njegove smrti, pripravili simpozij in razstavo o njem in vzbudili ponovni interes za tega skoraj že pozabljenega pesnika.

Bolj temeljito sem se z njim pričel ukvarjati, ko sem raziskoval, kdaj se je pravzaprav rodil. Brskal sem po arhivih in dokumentaciji in sem o tem napisal članek. Ob sedemdesetletnici osvoboditve smo leta 2015 izdali Kajuhove *Zbrane pesmi*, pred tem sem se poglobil v iskanje izvirnih pesmi, nekaj smo jih morali dešifrirati, našli smo tudi njegove neobjavljene pesmi. Celoten njegov opus sem lastnoročno vnesel v računalnik; vse to me je še bolj približalo Kajuhu. Prvič smo zbrali in objavili vse njegove pesmi, od stoenainpetdesetih jih je bilo šestnajst prvič objavljenih.

Potem je nastopilo zatišje, ki ga je prekinila kolegica Lidija Črnko, ko me je izzvala, naj napišem Kajuhovo biografijo. Sprejel sem izziv in se zakopal v arhive in Kajuhovo zapuščino, poizvedoval sem pri ustnih virih in pripravljajl osnovo za dokumentarni del romana o pesniku. Kajuhova stoletnica pa je bila ponovna priložnost, da ga potegnemo iz pozabe in mu dodelimo tisto mesto, ki mu pripada.

Kajuhu sem se torej postopoma približeval, na to so vplivale okoliščine, ne pa neka prvotna fascinacija nad tem pesnikom.

Kajuh je živel v času, ko so se skrajna družbena nasprotja zgostila v fašizem in nacizem, čemur je sledila druga svetovna vojna. Ni imel časa izživeti svoje otroštvo, zelo zgodaj je žogo in najstniške igre zamenjal za kritično in poetično pero, temu se je kmalu pridružila tudi puška. Ravnal je dosledno v skladu s svojo uporniško poezijo in je sledil svojim idejam do konca, torej do smrti. Njegov antipod je lirični pesnik France Balantič. Kako si razlagate, da imata dva vrstnika, podobna po poreklu, ki v istem času živita v skorajda enakem socialnem okolju, tako različno in izključujočo pesniško poetiko?

Kajuhov Šoštanj je bil industrijsko mesto z napetostmi med Slovenci in nemško manjšino, družil se je z levičarji, ki so bili starejši od njega, aktiven je bil pri Sokolih, njegova družina pa je bila verna toliko, kolikor je v tistih časih bilo nujno potrebno. Zgodaj so ga poslali na celjsko gimnazijo in mu tako še bolj odprli obzorje.

Njegov sodobnik France Balantič pa je živel v verni družini v bolj ruralnem okolju, že v predšolskem obdobju je bil vpisan v privatno malo šolo, ki so jo vodile šolske sestre. Živel je torej v klerikalnem okolju, bil je sodelavec katoliške revije *Dom in svet*, Kajuh pa je bil aktiven pri levičarski *Slovenski mladini*. Ti fantje so torej stali na nasprotnih bregovih, vendar takrat med njimi ni divjala vojna. Dopisovanje med Kajuhom in njegovim prijateljem Konstantinom Nahtigalom kaže, da omenjata osebnosti iz Balantičevega kroga, vendar nič več kot to. Samega Balantiča pa sploh ne omenjata, verjetno je k temu prispevalo tudi to, da se pesnika osebno nista poznala.

Pomemben vzrok njunih razlik pa je, da sta bila različni osebnosti. Kajuh je bil odprt in družaben, bil je upornik, prihodnost sveta je videl v revolucionarnem boju in tej ideji je sledila tudi njegova poezija. Balantič pa je bil introvertirana osebnost in izrazito lirični pesnik. Kajuhova poezija je bila sorazmerno enostavna, ki so jo ljudje sprejeli za svojo, Balantičeva pa je bila bolj kompleksna.

Kajuhovo dopisovanje kaže na njegovo izjemno zgodnjo zrelost. Njegova korespondenca vzbuja vtis, da imamo opraviti z nekom, ki je preživel precej let in ima veliko izkušenj in modrosti.

Kajuhovo dopisovanje kaže na njegovo izjemno zgodnjo zrelost. Njegova korespondenca zbuja vtis, da imamo opraviti z nekom, ki je preživel precej let in ima veliko izkušenj in modrosti?

Strinjam se. Kajuh je odraščal v krogih, ki so ga spodbujali k branju in pisanju, družil se je s starejšimi in že oblikovanimi pesniki, pisatelji, uredniki, literarnimi kritiki. Njegovi prijatelji Dušan Pirjevec, Bojan Štih, Tone Seliškar, Konstantin Nahtigal in drugi so bili intelektualna elita predvojne leve scene. Ko je bil na zdravljenju v Topolšici, se je veliko družil za najpomembnejšim črnogorskim pesnikom 20. stoletja Radovanom Zogovičem.

Če imaš vzor v takih ljudeh, ki so res bili nadpovprečni, in če si tudi sam ambiciozen, poskušaš čimprej doseči zenit. Kajuh je bil zelo ambiciozen, v zdravem smislu, hotel je že zgodaj veliko narediti, pravzaprav je že pri šestnajstih letih starosti želel vse opraviti. Od Balantiča, ki je gojil sonet, se je Kajuh razlikoval tudi po stališču, da se bo s pesniško formo ukvarjal kasneje, kajti menil je, da vojna zahteva drugačne pesmi.

Kajuh je v literarnozgodovinski literaturi spodobno obdelan. Literarni zgodovinar dr. Emil Cesar je raziskovanju Kajuha namenil večino življenja, izdanih je tudi nekaj pesnikovih biografij. Zakaj potem odločitev izdati ob pesnikovem jubileju celo vrsto tematsko različnih monografij o tem pesniku?

Knjiga Emila Cesarja o Kajuhu je izjemno obsežna in bogata, v njej je praktično vse o tem pesniku, vendar je to delo za strokovnjake in literarne sladokusce, ki želijo Kajuha spoznati do najmanjših podrobnosti. Kasnejše biografije Kajuha pa so razmeroma skromne in ne prinašajo nič novega, čeprav so vse posnemale Cesarjevo pisanje.

O Kajuhu se je nabralo veliko dokumentiranega gradiva, zato je bila moja ideja vse to monografsko obdelati in predstaviti v tematskih izdajah. Po naključju je bila prva tema Kajuhova uglasbena poezija, za katero je bilo veliko notnega gradiva in za kar je bil primeren večji format knjige: tako je velikost knjige 30 centimetrov postal standard tudi za vse druge naslove. V teh monografijah smo objavili večino zbranih dokumentov in fotografij ter smo pesnika temeljito raziskali.

Če potegnete črto pod ta založniški podvig, je bil vaš primarni namen popularizacija Kajuha. Ali je to edini dosežek?

Nikakor. Mislim, da nam bo uspelo postaviti Kajuhu trajen spomenik. Nepregledno množico razdrobljenega arhivskega gradiva, ki je ležalo na različnih krajih, smo zbrali in razvrstili po področjih, veliko ga je bilo prvič objavljeno, vse to pa smo tudi opremili s komentarji.

Ali bi lahko na kratko predstavili vsebino sedmih knjig?

Kot sem že omenil, prva monografija obravnava uglasbenega Kajuha, pri čemer so vključena glasbena dela vse do leta 2020. V drugi knjigi so zbrani vsi prevodi Kajuhove poezije, skupaj je prevedena v enaindvajset jezikov. Tretja tematizira Kajuha v prozi, pri čemer je objavljena doslej nepoznana drama *Mati*, ki jo je napisal z Bojanom Štihom. Naslednja je namenjena Kajuhovemu dopisovanju, ki prinaša izjemna spoznanja o njem samem in njegovem času. V posebni knjigi bo zbrana Kajuhova bibliografija izdaj njegovih pesniških zbirk in knjig o njem. Potem bo izšla fotomonografija o Kajuhu, ki bo razdeljena na njegovo otroštvo, mladostna leta, begunsko in nato partizansko obdobje, zaključni del te knjige pa bo Kajuhovo posthumno »življenje« v spomenikih, ki so mu jih postavili. Zadnja knjiga pa bo strip o Kajuhu.

Napisali ste Kajuhovo romansirano biografijo z naslovom *Prestreljene sanje*, ki je, kot je običajno za to vrsto,

kombinacija dokumentiranih dejstev in fikcije. Koliko je fikcija podrejena dokumentarnim faktom, koliko pa se v imenu umetniške svobode izvije iz primeža realnih dejstev ter se poda na samostojno pot?

Pesnikovo življenje je bilo kratko, vendar ga je živel intenzivno. Dogajalo se mu je ogromno in njegovo življenje samo po sebi je bilo kot film ali pa roman, zato sploh ni bilo potrebe po fikciji. Seveda pa sem uporabil fikcijo na tistih mestih, na katerih so dejstva zahtevala dopolnitev in je bilo treba zgodbo zaokrožiti. Tam sem uporabil svojo domišljijo in izkušnje, vsekakor pa so to bolj obrobni dogodki iz Kajuhovega življenja. Vsi dogodki iz romana so verodostojni in podkrepljeni z dokumenti. Sicer pa je bil moj temeljni namen poljudno predstaviti Kajuhovo življenje in literarno ustvarjanje.

Kakšen pa je bil odmev, kako je bila knjiga sprejeta?

Smola je bila, da je knjiga izšla med korono, ko se je življenje v javnosti skorajda povsem ustavilo. Prvo leto po izidu je bila pri vrhu iskanih knjig v knjižnicah, zasedla je peto mesto, pri čemer so bile pred njo tri kriminalke. Lani pa se je izposoja nekoliko znižala. Kolikor sem lahko spremljal, so si jo izposojali in „preposojali“, ena izposojena knjiga je imela več bralcev znotraj družine in prijateljskih krogov. Malo več sem računal na mlade bralce, kar pa se bo verjetno spremenilo po izdaji Kajuhove biografije v stripu, ki je napisana na osnovi moje knjige.

Prestreljene sanje so napisane v podobnem slogu kot Kajuhova poezija. Želel sem ljudem predstaviti Kajuha, ki je živel svojo poezijo, zato je težko ločiti njegovo življenje od pesmi. V svojem uporništvu je bil enostaven in blizu ljudem, v ljubezni pa skrajno čustven, vendar daleč od osladnosti.

Ali je bilo zanimanje bralcev za knjigo omejeno le na lokalno okolje?

Nikakor ne, brali so jo po vsej Sloveniji, lani je bila uvrščena v več knjižnicah na seznamih za bralno značko. Tudi moj namen je bil doseči slovensko bralstvo, zato je knjiga izšla pri

mariborski založbi Litera in ne pri Velenjski knjižni fundaciji, izšla pa je v dva tisoč izvodih, kar je nad povprečjem običajne naklade.

Ali je s temi sedmimi monografijami Kajuh dovolj izčrпно obdelan ali pa bo še treba nadaljevati raziskovanje?

Poleg teh monografij bodo še razstave o Kajuhu v NUK-u in naši knjižnici, s čimer bo vse skupaj zaokroženo. Težko bo najti nekaj novega, zato mislim, da je raziskovanje Kajuhovega pesniškega opusa in njegovega življenja v glavnem zaključeno. Morda bo strip o njegovem življenju pika na i, ko gre za popularizacijo tega pesnika.

Poslej bo treba le še negovati, vzdrževati in redno predstavljati javnosti njegov opus in življenje. Če upoštevam še digitalizirano Kajuhovo zbirko v velenjski knjižnici, bo vse skupaj zaokrožena celota.

Torej ste zadovoljni z rezultati obeležja Kajuhove stoletnice rojstva?

S strokovnim delom sem absolutno zadovoljen, morda smo celo presegli pričakovanja, nisem pa zadovoljen z odmevom Kajuhovega leta v Sloveniji. Na lokalni ravni je Občina Šoštanj spodobno poskrbela za praznovanje Kajuhovega leta. Državna politika pa se je odvrnila od Kajuha in mu ni namenila niti vsebinsko niti finančno pozornost, kar je sramota za Slovenijo. V času priprave tega članka za tisk, pa je nova vlada Republike Slovenije vendarle leto 2023 razglasila za Kajuhovo leto.

V Knjižnici Velenje sistematično zbirajo gradivo iz Kajuhove zapuščine in arhivov. Kako bi ocenili to zbirko in s čim bi jo še lahko dopolnili?

Smo skrbniki Kajuhove zapuščine, ki je v lasti družine Mešič. Cilj, ki mu sledijo v Knjižnici Velenje, je vse te dokumente iz zapuščine in arhivov digitalizirati, kar je v glavnem že ureničeno. Ne gre torej za zbiranje izvornih dokumentov, ampak za digitalizacijo Kajuhove korespondence, rokopisov, fotografij ipd.

Pred vstopom v Šoštanj se vsak dan peljem mimo pesnikove podobe na jumbo plakatu. Niti malo mu ni podobna in moj vtis je, da gre za nekoga, ki je vse kaj drugo kot pa Kajuh.

Plakat je le simptom kastracije Kajuha: ne le, da mu ni podoben, na plakatu ni niti enega likovnega elementa, ki bi predstavljal duha Kajuhevega časa. Tudi iz njegove preostale prezentacije so se povsem odmaknili od Kajuha kot pesnika upora. Odrekli so se njegovemu bistvu in so dobili pesnika zunaj družbenega konteksta. V prvotni zasnovi je bilo zapisano, da je Kajuh pesnik in človekoljub. Njegovo upornišvo je torej spremenjeno v hvalevredno, vendar neškodljivo in nevtrarno filantropijo. To je pač rezultat sledenja lastni politični opciji, ne pa bistvu Kajuha in njegovih pesmi. Nikakor ne mislim, da bi morali izpostaviti njegovo partizanstvo, povsem dovolj bi bilo označiti ga kot pesnika upora. Za antifašistično Evropo to ni sporno, pri nas pa žal je.